

YOSHLARNI AXBOROT-PSIXOLOGIK XURUJLARDAN HIMOYA QILISH

Saydametova Fazilat Jamoladdinovna

Toshkent davlat transport universiteti, assistenti

G‘aybullayev Asilbek Bahodir o‘g‘li

Toshkent davlat transport universiteti YMSH-1 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada yoshlarni axborot xurujlaridan asrash va bu jarayonda psixologik immunitetni shakllantirishda har bir yosh ma’lum bir ko‘nikma va bilimlarga, ham diniy ham dunyoviy ilmlarning mohiyatini tushuna olishning ahamiyati o‘rganilgan.*

Kalit so‘zlar: *axborot xurujlari, psixologik immunitet, din psixologiyasi, globallashuv jarayoni, axborot quroli, oila, ta’lim-tarbiya, psixologik himoya, axborot psixologik xavfsizligi.*

Ma’lumki, hozirgi kunda ko‘plab mafkuraviy xurujlar va yot g‘oyalar turli yo‘llar bilan mamlakatimiz hayotiga kirib kelib, yoshlarimizni har tomonlama ma’naviy jihatdan yetuk qilib tarbiyalash jarayonlariga o‘zlarining salbiy ta’sirini o‘tkazmasdan qolmayapti. Bu esa o‘z navbatida mazkur holatlarni o‘rganish, psixologik tahlil qilish, yoshlarni turli xil mafkuraviy tahdidlardan, yot g‘oyalar ta’siridan muhofaza etishning omillari va vositalarini izlab topish har qachongidan muhim masala ekanligini ko‘rsatadi.

Shundan kelib chiqib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqida “Bugun qancha yoshlar soxta aldovlarga uchib, o‘z umrini xazon qilayotganini o‘ylab, to‘g‘risi, tunlari uxlamasdan chiqaman. O‘zingiz ayting, aziz birodarlar bu achchiq haqiqat yuragimizga xanjar bo‘lib sanchilishi kerak emasmi? Axir kechagina shu yoshlar, o‘zimizning qora ko‘zlar, birimizning mahalladoshimiz, birimizning o‘g‘limiz, birimizning qizimiz yoki jiyanimiz edi-ku. Ular qachon adashdi, qachon notug‘ri yo‘lga kirib ketdi. Biz nega g‘afolatda qoldik? Qachon, qaerda xatoga yo‘l qo‘ydik? Farzandlarimiz qachon begonalarning qo‘liga o‘tib ketdi? Nima jin urdi-yu ular o‘z ota-onasi, o‘z yurtining dushmaniga aylanib qoldi. Bugun bunday mudhish balo-qazoning oldini olmasak, bor kuchimizni shunga safarbar etmasak, ertaga kech bo‘ladi¹²”- deb ta’kidlaydilar.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, ko‘pchilik yot g‘oyalarga beriluvchilar o‘z faoliyatlarida albatta, turli xil buzg‘unchiliklarni amalga oshirishga tayyorgarlik ko‘radilar¹³. A’zolarni tayyorlash jarayonida psixologik ishlov berish va targ‘ib qilinayotgan g‘oyalarning haq ekanligiga ishonchni mustahkamlash maqsadida ularga sodir etilgan “shahidlik” harakatlari, terrorchilik aktlari videoyozuvlari tushirilgan disklar mazkur harakatlarning “to‘g‘riligi” xususidagi Qur’ondan iqtiboslar bilan birga qo‘yib beriladi. Tayyorgarlik davrida ba’zan narkotik va psixotrop vositalardan ham foydalanilishi mumkin.

Kuzatishlarimizga qaraganda, turli xil yot g‘oyalarga beriluvchilar alohida bir belgilarga ega bo‘lmagan, bizning qatorimizda yashab kelayotgan, ammo o‘zining noturg‘unligi asosida

¹² Mirziyoev Sh.M. “Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqidan. “Ma’rifat” gazetasi, 2017 yil 1-iyun, №52

¹³ Волков Е.Н. Методы вербовки и контроля сознания в деструктивных культах // Журнал практического психолога. — М., 1996. № 3.

yot g'oyalarni o'zlashtirib olgan kishilar bo'lib, ularning harakat mazmunini aynan shu jihat belgilaydi. Ular qaysi jinsga, millatga taalluqli bo'lmasin, u baribir destruktiv xulq egasidir. Noturg'unlik, qo'rquv hissi xalaqit berishi tufayli hayotda o'zlarini namoyon eta olmasliklari ularning umumiy xususiyatlaridir. Shuning uchun terroristik xurujni yoki yot g'oyalarni yoshlarga singdirayotgan paytda ular o'zlarini mard, olijanob, haqiqat yo'lida hech nimadan qaytmaydigan, barcha qiyinchiliklar ular uchun hech qanday ahamiyatga ega emasday tutadilar. Real hayotda esa ular qo'rqoq, o'z qilmishlaridan doimo xavotirda bo'lib yuradilarki, bu ular shaxsida yetishmovchiliklarning mavjudligini ko'rsatadi.

Odatda radikal (diniy-ekstremistik va terrorchilik) tashkilotlarga mavjud ijtimoiy tuzilmalarga nisbatan muayyan qiyinchiliklarni boshdan kechirgan shaxslar, noto'liq oilalarning farzandlari, vaqtincha ishsiz yoki umuman ishga joylasha olmagan yoxud kriminal xatti-harakatlarni amalga oshirishga moyil kishilarning qarindosh-urug'lari, yaqin tanishlari bolalari a'zo bo'ladilar. Shuning uchun yoshlar o'rtasida yot g'oyalar ta'siriga tushib qolishning oldini olishda mahalla va oilada ota-onalar bunday yoshlarni ish yoki biror bir ijtimoiy foydali mashg'ulot bilan bandligini ta'minlash muhim hisoblanadi.

Psixologik bilimlarning ko'rsatishicha, tashqi muhit va shaxsning ichki dunyosi bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayon qaysidir ma'noda kishi xulq-atvori va karakterini belgilovchi asosiy omildir. Shundan kelib chiqib, o'zini o'zi anglash jarayonida psixologik yordamga muhtoj yoshlar uchun yonida uni taniydigan, unga maslahat beradigan, uning uchun to'g'ri qaror qabul qila oladigan insonning bo'lishi muhimdir. O'zini o'zi anglashda kishi ta'lim olish, dunyoqarashini kengaytirish, turli ma'lumot va materiallarni qabul qilish, yangi hayotiy tajribani o'zlashtirish qobiliyatini namoyon qiladi, oxir-oqibatda tegishli shaxs sifatleri shakllantirilib boriladi. Inson o'zgaradi, transformatsiyalashadi va bu jarayonni uning o'zi ongli ravishda his etishi, nazorat qilib borishi talab etiladi.

Terrorchilik tashkilotlar, yot g'oyalarga beriluvchilar guruhleri a'zolari tarkibi ham asosan tajovuzkor kayfiyatdagi paranoidlardan iboratdir. Ular ko'pincha o'z muvaffaqiyatsizliklari sababini tashqi omillardan izlaydigan (eksternal nazorat lokusiga ega) shaxslardir. Odatda ko'pchilik destruktiv guruhlar uchun guruhning barcha ichki muammolariga sababchi sifatida qaraladigan umumiy bir dushman timsoli mavjud bo'ladi. Timsol sifatida shayton, muayyan bir shaxs, hukumat yoki boshqa diniy-radikal tashkilotlar xizmat qilishi mumkin. Bunda inson ba'zi kishilarni do'stlari, ayrimlarini dushmanlari qatoriga kiritadi va bu - ehtiyoj, o'zligini himoya qilish hissi sifatida namoyon bo'ladi.

Ma'lumki, shaxs birdaniga ekstremistik guruh a'zosi bo'lib qolmaydi. Guruh a'zosi bo'lishdan oldin unda apatiya, loqaydlik, tevarak-atrofdan bo'lib o'tayotgan voqea-hodisalarga nisbatan befarqlik hissi paydo bo'lishi mumkin, shu bilan birga kishida ijtimoiy aksilmoslashuv (dezadaptatsiya)ning turli shakllarini boshdan kechirish ehtimoli kuzatiladi. Assotsial, destruktiv guruh bilan muloqotda bo'lish, a'zolariga o'zini tenglashtirish unda salbiy, negativ xarakterda bo'lsa ham ijtimoiy rollar shakllanishiga olib keladi. Guruh bilan ixtiyoriy ravishda, birdan aloqalarni uzishning deyarli iloji yo'q - bu psixologik jihatdan o'zini o'ldirish, "Men"ni yo'qotish bilan barobar. Chunki guruhga jalb qilingan shaxsning o'zini o'zi baholash darajasi ilgari shu qadar past bo'lganki, qayta shakllangan pozitsiyasi, o'zligini yo'qotishni aslo istamaydi. Destruktiv guruh a'zolarining barchasi ham qahri qattiq, avtoritar odamlar bo'lmaydi. Guruhga qabul qilingach, ularda qo'rquv hissidan himoyalaniish mexanizmi yuzaga

keladi. Guruhga nisbatan qilingan hamla, uning o‘ziga ko‘rsatilgan tajovuz singari idrok etiladi. A‘zolar ongiga guruh mafkurasi kuchli singdirilgani sababli tashqaridan ko‘rsatilgan har qanday ta‘sir ularning jipsligi, birdamligini mustahkamlaydi¹⁴. Shuning uchun bunday guruhlarga qarshi axborot kurashi olib borganda mazkur omilni nazarda tutish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot va kuzatishlar yoshlarning yot g‘oyalarga berilishlarining oldini olishda quyidagi yo‘nalishlarda ishlar olib borilishi zaruriyatini ko‘rsatdi:

- turli soha mutaxassislari ishtirokida diniy-ekstremistik guruhlarning ta‘lim muassasalari, tashkilotlar, fuqarolik jamiyatlari institutlari hamda aholiga ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan salbiy ta‘siri muammosiga bag‘ishlangan davra suhbatlari, konferensiyalar, seminarlar uyushtirish;

- muayyan mafkura, ta‘limot, oqim yoki tashkilotning ijtimoiy-psixologik jihatdan xavflilik (xavfsizlik) darajasi to‘g‘risida asosli xulosalar bera oladigan, malakali mutaxassislardan iborat vakolatli ekspert tuzilmalarini tashkil etish;

- oilada ta‘lim muassasalarida ijtimoiy fanlarni o‘qitish jarayonida asosiy e‘tiborni talabalarda tanqidiy tafakkurning rivojlantirilishiga, shuningdek ularni axborot-psixologik xavfsizlikning ta‘minlanganligi, psixologik himoya mexanizmlarining shakllanganligiga qaratish.

Xullas, bugungi kunda yoshlarni destruktiv, diniy-ekstremistik guruhlar, buzg‘unchi g‘oyalar ta‘siridan himoyalash e‘tiborga molik, davlat siyosati darajasidagi masala ekanligidan kelib chiqib, bu yo‘nalishdagi ishlarni susaytmaslik, izchil va tizimli olib borish, yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni mafkuraviy immunitet, axborot iste‘moli madaniyatini shakllantirish keng ilmiy jamoatchilik, mahalla faollari, ota-onalar va har bir ongli fuqaro oldida turgan dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev Sh.M. “Ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash – davr talabi” mavzusidagi anjumanda so‘zlagan nutqidan. “Ma‘rifat” gazetasi, 2017 yil 1-iyun, №52

2. Volkov Ye.N. Методы вербовки и контролю сознания в деструктивных культах // Журнал практического психолога. – М., 1996. № 3.

3. Qodirov U. Yoshlarni destruktiv ta‘sirlardan himoyalashning psixologik jihatlari. Toshkent, “Fan va texnologiyalar”, 2013, 246 b.

¹⁴ Qodirov U. Yoshlarni destruktiv ta‘sirlardan himoyalashning psixologik jihatlari. Toshkent, “Fan va texnologiyalar”, 2013, 246 b.